

TM	Г. XXXVII	Бр. 1	Стр. 383-403	Ниш	јануар - март	2013.
----	-----------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 341.3.01

Pregledni rad

Primljeno: 21.02.2011.

Revidirana verzija: 08.03. 2013.

Odobreno za štampu: 10.03.2013.

Zoran Radivojević

Univerzitet u Nišu

Pravni fakultet

Niš

Vesna Knežević Predić

Univerzitet u Beogradu

Fakultet političkih nauka

Beograd

PRAG PRIMENE MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA*

Apstrakt

Međunarodno humanitarno pravo, za razliku od klasičnog ratnog prava koje je poznavalo samo međudržavne ratove, prag svoje primene vezuje za oružane sukobe, dok se izvan njegovog materijalnog domena nalaze situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti. Koncept oružanog sukoba, uveden Ženevskim konvencijama, a potvrđen Dopunskim protokolima, drugim međunarodnim ugovorima i praksom međunarodnih sudova, sveobuhvatniji je i širi u odnosu na tradicionalni pojam rata. Radi se zapravo o generičkom ili „kišobran“ pojmu koji obuhvata kako međunarodne oružane sukobe u kojima postoji posezanje za oružanom silom između država, tako i sukobe koji nemaju međunarodni karakter kod kojih je došlo do oružanog nasilja između vlade na vlasti i organizovanih oružanih grupa ili između takvih grupa unutar teritorije jedne države. Koncept oružanog sukoba tokom poslednje decenije prošlog i početkom ovog veka doživeo je svojevrsnu pravnu evoluciju koja se kretala u dva pravca. Prvi pravac izražava se kroz preciziranje praga njegove primene povlačenjem donje granice oružanog sukoba koja, zahvaljujući intenzivnom tumačenju od strane međunarodnih pravosudnih tela, postaje mnogo jasnija i određivija. Druga linija razvoja dovela je do uslošnjanja unutrašnje strukture oružanog sukoba kroz kristalizaciju koncepta internacionalizovanog i mešovitog oružanog sukoba čime je bez ikakve sumnje ojačana sposobnost međunarodnog humanitarnog prava da prepozna i reguliše situacije koje odlikuju savremene oružane sukobe.

Ključne reči: Ženevske konvencije, Dopunski protokoli, međunarodni sudovi i

zoraleks@yahoo.com

* Rad je nastao kao rezultat istraživačkog rada u okviru projekta br. 179079 „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

tribunali, međunarodni oružani sukob, nemeđunarodni oružani sukob

THE THRESHOLD OF APPLICABILITY OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Abstract

Unlike the traditional law of war, which recognized only interstate wars, the threshold of applicability of International humanitarian law (IHL) is linked to armed conflicts whereas its substantive domain excludes the situations related to internal disturbances and tensions. The concept of armed conflict, introduced by the Geneva Conventions, reaffirmed by the Additional Protocols, and further reiterated in other international treaties and the jurisprudence of international courts, is broader and much more comprehensive than the traditional concept of war. It is a generic or “umbrella” term, which encompasses not only the international armed conflicts between states resorting to armed force but also the non-international conflicts resulting in armed violence either between the government authorities and organized armed groups or among such armed groups within the territory of a single state. During the last decade of the 20th and the beginning of the 21st century, the concept of armed conflict underwent a legal evolution progressing in two directions. The first one involves precise definition of the threshold of its application by setting the lowest limits of an armed conflict; thus, the threshold has become much clearer and more definable due to vigorous interpretation by the international judicial bodies. The second line of development rendered the internal structure of an armed conflict more complex by means of clarifying the concepts of an internationalized armed conflict and a mixed armed conflict. This has apparently strengthened the ability of IHL to identify and regulate situations typical of contemporary armed conflicts.

Key words: Geneva Conventions, Additional Protocols, International Courts And Tribunals, International Armed Conflict, Non-International Armed Conflict

UVOD

Pravila ratovanja spadaju nesumnjivo u najstarije norme međunarodnog prava. Ne samo da se ona u obliku običaja mogu identifikovati već u XVII veku, nego se najstariji višestrani ugovori legislativnog karaktera javljaju upravo u ovoj oblasti. Prvi uspeli pokušaj zvanične kodifikacije međunarodnog prava vezan je za regulisanje odnosa zaraćenih strana, neutralnih država, ali i zaštitu žrtava rata. Od znamenitih Haških konvencija usvojenih još krajem XIX i početkom XX veka, od kojih su neke i danas na snazi, u teoriji i praksi govori se o ratnom pravu kao relativno izdvojenom sistemu pravila i posebnoj grani unutar međunarodnog prava.

Iako je klasično međunarodno ratno pravo, kako ga danas nazivamo, bilo suočeno sa brojnim izazovima i nesigurnostima, činilo se da ipak počiva na stabilnim i sigurnim temeljima. Nije bilo nikakve sumnje da pravila koja ga tvore, običajna i ugovornog karaktera, imaju za isključivi predmet regulisanja međudržavne ratove. Sam koncept rata plenio je svojom jednostavnošću: „rat je stanje borbe među državama – *status per vim certantium*“ ili „rat je samo ona borba koja se vodi među državama – *publicorum armorum iusta contentium*“ (za pregled definicija videti Detter, 2000, str. 5).

Tu nepomućenu jasnoću čitamo i u Drugoj haškoj konvenciji o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899. godine u članu 2: „Odredbe sadržane u Pravilniku iz člana 1 obavezuju samo strane ugovornice u slučaju rata između dve ili više njih“ (Извори, 2007, str. 305). Kasnija revizija iz 1907. godine neće naći za shodno da definiše polje svoje primene u materijalnom smislu, smatrajući ga očiglednim. Međutim, ona će precizirati još jedan dodatni kriterijum – objavu rata ili ultimatum – čime je haški koncept materijalnog domena ratnog prava zaokružen. Ovakvo formalno shvatanje pružalo je lake, jednostavne i precizne odgovore na sledeća, pokazala se, suštinska pitanja: ko su strane u sukobu, a ko neutralne države; od kog momenta počinje primena ratnog prava i kada se ona okončava; i u kom se prostoru njegova pravila primenjuju?

Potonja zbivanja ukazala su, međutim, na ozbiljne nedostatke ovakvog pristupa području primene pravila ratnog prava. Već Španski građanski rat, a posebno Drugi svetski rat, pokazala da je haški koncept materijalnog domena ovog dela međunarodnog prava neadekvatan. Ženevske konvencije, inspirisane tragičnim ratnim iskustvima, ponudiće 1949. godine novi koncept materijalnog domena – oružani sukob. Međutim, oružani sukobi tokom druge polovine XX veka doneće nova iskustva, budući da međudržavni sukobi na kojima je klasično ratno

pravo nastalo postaju endemska pojava. Umesto njih, pravilo u međunarodnim odnosima postaju sukobi koji se odvijaju, isključivo ili pretežno na teritoriji jedne države. Ovakva situacija stavila je novokonstituisano humanitarno pravo (Greenwood, 2009, str. 25) pred već naslućenu dilemu: kako odrediti momenat koji nesaglasnost unutar pojedinačnog globalnog društva „izvlači“ iz domašaja unutrašnjeg pravnog poretka i značajnog mirnodopskog dela međunarodnog prava i nalaže primenu međunarodnog humanitarnog prava. Drugim rečima, koji su to kriterijumi koji definišu prag ili donju granicu primene međunarodnog humanitarnog prava.

Dopunski protokoli uz Ženevske konvencije usvojeni 1977. godine činili su se adekvatnim odgovorom i inovacijom sve do poslednje decenije prošlog i početka ovog veka kada se ponovo rađaju sumnje u sposobnost međunarodnog humanitarnog prava da prepozna i uredi savremene sukobe. Sve češće značajni politički akteri u svetu posežu za starim konceptom rata, kao što je rat protiv terorizma, rat protiv trgovine ljudima, rat protiv pranja novca ili trgovine drogama. S tim u vezi, nameće se pitanje da li je međunarodno humanitarno pravo toliko napredovalo kada je o njegovom polju primene reč ili je, pak, postalo toliko irelevantno da se ne primenjuje ni u onim situacijama zbog kojih je nastalo pre više od tri stoleća? U traženju odgovora na tu nedoumicu neophodno je razmotriti šta se to sa normativnog i efektivnog stanovišta dešavalo sa materijalnim domenom primene međunarodnog humanitarnog prava, a posebno sa njegovim pragom primene.

KONCEPT ORUŽANOG SUKOBA

Sam termin oružani sukob u međunarodni rečnik ulazi po prvi put 1946. godine tokom Konferencije nacionalnih društava Crvenog krsta kada biva predloženo rešenje da se svi oružani sukobi, bili oni međudržavni ili unutar jedne države, podvrgnu jednom jedinstvenom korpusu međunarodnog ugovornog prava (Elder, 1979, str. 42). Iako ta inicijativa nije prihvaćena do današnjih dana, pojam oružanog sukoba opstao je i zadržao trajnu vrednost u domenu međunarodnog ratnog i humanitarnog prava, budući da je prihvaćen u svim najvažnijim ugovorima iz ove oblasti.

Ženevske konvencije

Na terenu ugovornog prava koncept oružanog sukoba po prvi put srećemo u Ženevskim konvencijama koje u zajedničkom članu 2 kažu da se primenjuju u slučaju „objavljenog ili svakog drugog *oružanog sukoba*

(kurziv autora) koji izbije između dveju ili više visokih strana ugovornica, čak i ako jedna od njih nije priznala ratno stanje“. Izraz oružani sukob pominje se i u zajedničkom članu 3 sve četiri Ženevske konvencije koji se primenjuje u „slučaju *oružanog sukoba* (kurziv autora) koji nema međunarodni karakter i koji izbije na teritoriji jedne od visokih strana ugovornica (Izvori, 2007, str. 1)“.

Tako smo sa Ženevskim konvencijama dobili jedan koncept koji je u odnosu na tradicionalni pojam rata sveobuhvatniji i bolje odgovara stvarnosti (Dinh et al. 2002, str. 963). On se može opisati kao „kišobran pojam“ (Кнежевић-Предић, 2007, str. 125) koji pokriva dva različita koncepta na koje se može svesti bez ostatka: koncept međunarodnog oružanog sukoba i koncept oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter. Međutim, Ženevske konvencije ne određuju bliže pojam oružanog sukoba. Nešto više svetlosti na ovaj pojam bacaju komentari Ženevskih konvencija koji se mogu smatrati autoritativnim tumačenjem. Prema njima (Commentary III Geneva convention relative to the treatment of prisoners of war, 1960, str. 23) „svaka nesaglasnost koja nastane između dve države i koja dovodi do intervencije pripadnika oružanih snaga predstavlja oružani sukob u smislu člana 2 Konvencije“. Ženevske konvencije ne elaboriraju ni koncept oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter. Komentari (Commentary III Geneva convention relative to the treatment of prisoners of war, 1960, str. 37), sa svoje strane, kažu sledeće: „opšte govoreći, mora se priznati da su sukobi na koje upućuje član 3 oružani sukobi, u kojima obe strane učestvuju u neprijateljstvima – ukratko, sukobi koji su po mnogo čemu slični međunarodnom ratu, ali se odvijaju unutar jedne države“. Iz toga proizilazi (Кнежевић-Предић & Радивојевић, 2006, str. 21) da je upotreba oružanih snaga bitan element određenja kako međunarodnih, tako i oružanih sukoba koji nemaju međunarodni karakter. Drugi bitan element ovog koncepta je zahtev da te oružane snage stvarno, faktički učestvuju u neprijateljstvima.

Valja, međutim, podsetiti da doktrina međunarodnog humanitarnog prava poznaje i nešto zahtevnije definicije oružanog sukoba. Tako se nekada (Haslam, 2000, str. 169) ovaj koncept određuje kao „upotreba oružja kao sredstva da se nanese povreda licima i/ili svojini da bi se nadvladala suprotna strana“.

Ostavljajući po strani opredeljenje između ova dva pristupa, očigledno je da najmanji zajednički imenitelj oružanog sukoba predstavlja angažovanje oružanih snaga. Ukoliko je došlo do intervencije oružanih snaga država, bez obzira na vid u kome se ta intervencija manifestuje, reč je o međunarodnom oružanom sukobu. Sukob koji nema karakter međunarodnog je, pak, situacija u kojoj je došlo do neprijateljstva između oružanih snaga strana u sukobu, od kojih je bar jedna nedržavni entitet, a koji se odvija unutar teritorije jedne države.

Dopunski protokoli

Dalji korak u razvoju ženevskog koncepta oružanog sukoba predstavljaju Dopunski protokoli I i II uz Ženevske konvencije usvojeni 1977. godine. Ovi dokumenti ne samo da potvrđuju i preciziraju postojeći pojam oružanog sukoba, već donose i neke značajne izmene i dopune, pri čemu se taj koncept dalje razrađuje utvrđivanjem donjeg praga primene međunarodnog humanitarnog prava.

Dopunski protokol I u potpunosti prihvata koncept međunarodnog oružanog sukoba kako je on definisan u Ženevskim konvencijama. U tom pogledu odredba stava 3 člana 1 (Opšti principi i polje primene) ne ostavlja nikakvu sumnju, budući da kao dokument koji dopunjuje Ženevske konvencije, Protokol ovde, kao i u nizu drugih pitanja samo - „potvrđuje i razvija postojeće pravo“ (Commentary on the Additional protocols of 8 june 1977 to the Geneva conventions of 12 august 1949, 1987, str. 39). Međutim, Dopunski protokol II o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba propisuje u stavu 2, člana 1 da se „neće primenjivati na situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti, kao što su pobune, izolovani i sporadični akti nasilja i ostali akti slične prirode, jer to nisu oružani sukobi“ (Извори, 2007, str. 250). Navedenom odredbom utvrđena je donja granica primene međunarodnog humanitarnog prava i to tako što su neke situacije izričito isključene iz koncepta oružanog sukoba.

Uvodeći u međunarodno ugovorno pravo institute unutrašnjih nemira i zategnutosti, Protokol ne daje njihovu definiciju. Kada je o pojmovnom određenju instituta unutrašnjih nemira reč, komentari (Commentary on the Additional protocols of 8 june 1977 to the Geneva conventions of 12 august 1949, 1987, str. 1355) kažu da oni „obuhvataju situacije u kojima ne postoje oružani sukobi kao takvi, ali u kojima postoji sukob unutar države, sukob koji odlikuje određeni stepen ozbiljnosti i trajnosti i koji uključuje akte nasilja. To nasilje može poprimiti različite oblike, od spontano nastalih buntovničkih akata do borbe između manje ili više organizovanih grupa koje se bore protiv aktuelnih vlasti. U ovim situacijama, koje ne moraju nužno prerasti u otvorenu borbu, aktuelne vlasti koriste jake policijske snage, ili čak oružane snage da bi uspostavile unutrašnji poredak“.

Unutrašnje zategnutosti uključuju „posebno situacije ozbiljnih napetosti (političke, religijske, rasne, socijalne, ekonomske i druge), ali i situacije posle oružanih sukoba i unutrašnjih napetosti. Takve situacije odlikuje jedna ili više sledećih karakteristika, ako ne i sve istovremeno: masovna hapšenja; veliki broj političkih zatvorenika; verovatno loše postupanje ili nehumani tretman zatvorenih; suspenzija osnovnih

pravosudnih garancija, bilo kao sastavni deo objavljenog vanrednog stanja ili prosto kao činjenica; navodni nestanci“ (Commentary on the Additional protocols of 8 June 1977 to the Geneva conventions of 12 August 1949, 1987, str. 1355).

Iz prethodno rečenog dalo bi se zaključiti (Кнежевић-Предић & Радивојевић, 2006, 33) da unutrašnje zategnutosti predstavljaju generički pojam koji obuhvata one situacije u kojima postoji pretnja poretku, ali on i dalje funkcioniše, te je na vladi da preduzme mere koje sprečavaju njegovo urušavanje. Unutrašnji nemiri, pak, predstavljaju generički pojam koji obuhvata sve one situacije u kojima je javni poredak narušen i vlast nastoji da ga uspostavi. Tom prilikom, ona primenjuje nasilne mere koje, za razliku od situacija zategnutosti, nailaze na nasilan otpor.

Budući da je prvi međunarodni ugovor koji uvodi institute unutrašnjih nemira i zategnutosti, Protokol II sužava polje u kome treba tražiti donju granicu oružanog sukoba, a samim tim i praga primene međunarodnog humanitarnog prava. Ostaje, međutim, otvoren problem razlikovanja između tih instituta i koncepta oružanog sukoba. U odsustvu jasnih pokazatelja u tekstu Protokola, rešenje valja potražiti u komentarima i doktrini međunarodnog prava. Ima pisaca (O’Conel, 2005, str. 451; Kalshoven, 1973, str. 10–11) koji smatraju da suptilnu liniju razlikovanja između njih treba tražiti u intenzitetu nasilja, te viši nivo nasilja vezuju za koncept oružanog sukoba, pošto „oružani sukob uključuje borbu određenog stepena intenziteta između organizovanih oružanih grupa koje se bore unutar ili između država“.

Pored nasilja, u doktrini je ponuđen još jedan mogući kriterijum razlikovanja unutrašnjih nemira i zategnutosti od oružanih sukoba. Po tom gledištu (Gaser, 1993, str. 70), da bi postojao oružani sukob potrebno je da dođe do upotrebe oružanih snaga, a sučeljavanje među njima mora da poprimi oblik neprijateljstva. Uostalom, samo organizovane oružane snage mogu dovesti do toga da sporadični akti nasilja, karakteristični za unutrašnje nemire i zategnutosti, prerastu u neprijateljstva koja odlikuju oružane sukobe. Kako zaključuje jedan od nesumnjivih autoriteta doktrine međunarodnog humanitarnog prava (Sandoz, 2003, str. 15):

„opšte je prihvaćeno...da oružana grupa o kojoj je reč mora biti organizovana pod odgovornom komandom i da njena sposobnost da izvodi neprekidne i usmerene operacije predstavlja neophodan uslov“.

U suprotnom, ne bi se mogla ustanoviti razlika između oružanih sukoba i unutrašnjih nemira i zategnutosti koji su u svakom slučaju izvan donje granice (praga) primene međunarodnog humanitarnog prava.

Drugi međunarodni ugovori

U odnosu na Ženevske konvencije i Dopunske protokole države su iskazale potpunu istrajnost, o čemu rečito svedoči tako veliki broj ratifikacija koji ih je učinio najprihvaćenijim međunarodnim ugovorima.¹ Nasuprot ovakvom konzervativnom odnosu prema delu međunarodnog humanitarnog prava koje uređuje zaštitu žrtava, države će pokazati daleko veći aktivizam u zaključenju novih međunarodnih ugovora koji sadrže zabrane i ograničenja u pogledu sredstava borbe (oružja) i načina (metoda) vođenja neprijateljstava. Uz to, države su pokazale aktivan pristup i u pogledu usvajanja međunarodnog ugovora kojim će se sankcionirati povrede međunarodnog humanitarnog prava, kada je o individualnim subjektima reč. Regulišući situacije u kojima se primenjuju, ovi međunarodni ugovorni instrumenti su posredno, a nekada čak i izričito, definisali sopstveno stanovište o pragu primene međunarodnog humanitarnog prava, te se stoga njihove relevantne norme ne mogu zaobići u analizi koncepta oružanog sukoba.

Konvencija o zabrani ili ograničavanju upotrebe određenih vrsta klasičnog oružja za koje se može smatrati da izazivaju prekomerne traumatske efekte ili da deluju bez razlikovanja u pogledu ciljeva iz 1980. godine, na osnovu izričite odredbe sadržane u članu 1, ograničila je područje svoje primene na međunarodne oružane sukobe. Odlučujući korak u pravcu širenja polja delovanja ove Konvencije učinjen je 2001. godine kada je usvojena izmena člana 1, kojom je prag primene proširen i na nemeđunarodne oružane sukobe (Извори, 2007, str. 391).

Na listi ugovornih instrumenata čiji je prag primene ograničen na oružane sukobe nalaze se još i Drugi protokol uz Hašku konvenciju od 1954. godine o zaštiti kulturnih dobara usvojen 1999. godine i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta prihvaćen 2000. godine (Извори, 2007, str. 273, 574). Nasuprot tome, u ovom periodu zaključena su dva međunarodna ugovora koji svoj domen primene šire izvan granica koncepta oružanog sukoba. Tako se Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i njegovom uništavanju iz 1993. godine i Konvencija o zabrani upotrebe, skladištenja, proizvodnje i prometa antipersonalnih mina i njihovom uništavanju od 1997. godine (Izvori, 2007, str. 423, 535) primenjuju u svim situacijama i okolnostima, uključujući unutrašnje nemire i zategnutosti, kao što su pobune, izolovani ili sporadični akti nasilja i drugi akti slične prirode.

¹ Strane ugovornice Ženevskih konvencija su čak 194 države. Prvi dopunski protokol je prihvatilo 167 država, dok se Drugim protokolom obavezalo 163 država. Videti bazu podataka Međunarodnog komiteta Crvenog krsta. (<http://www.icrc.org>).

Drugi bitan pokazatelj stanovišta država o pragu primene međunarodnog humanitarnog prava vezan je za Rimski statut iz 1998. godine kojim je obrazovan Međunarodni krivični sud nadležan da goni i kažnjava lica koja su počinila međunarodne zločine. Ono što se može uočiti iz njegovog teksta jeste da su tvorci Statuta ustanovili jasnu razliku između dela inkriminisanih u međunarodnim i nemeđunarodnim oružanim sukobima. Kad su u pitanju oružani sukobi koji nemaju međunarodni karakter, Statut donju granicu primene određuje na dobro poznat način ostavljajući van svog domašaja situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti. Međutim, tvorci Statuta potrudili su se da sukobe nemeđunarodnog karaktera dodatno kvalifikuju polazeći od stepena njihovog intenziteta. Na osnovu tog kriterijuma u Statutu (član 8, stav 2, tačka d) se po prvi put kao posebna kategorija pojavljuju nemeđunarodni oružani sukobi koje odlikuje „produženo nasilje“ (Извори, 2007, str. 636).

Praksa međunarodnih sudova i tribunala

Koncept oružanog sukoba stavljen je na probu tokom burnih vremena nakon završetka hladnog rata. Glavna osobenost ovog perioda je upravo značajno umnožavanje međunarodnih institucija koje tumače i primenjuju međunarodno humanitarno pravo (Perna, 2006, str. 144). U tom pogledu od posebnog je značaja jurisprudencija Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije (dalje Haški tribunal). Ipak, ne treba zanemariti ni praksu postojećeg Međunarodnog suda pravde u Hagu kao glavnog sudskog organa Ujedinjenih nacija.

U poređenju sa Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima mogu se uočiti dve linije razvoja koncepta oružanog sukoba: izoštravanje njegovih graničnih linija i usložnjavanje njegove unutrašnje strukture. Zahvaljujući intenzivnom tumačenju od strane ovih pravosudnih organa, izvršena je značajna kristalizacija testa donje granice oružanog sukoba. Kao elemente tog testa, koji istovremeno određuje najniži prag primene međunarodnog humanitarnog prava međunarodna jurisprudencija potvrđuje koncept strane u sukobu (organizovanih oružanih snaga i grupa) i neprijateljstva (sukobljavanje i određeni intenzitet borbi između njih). Objašnjavajući njihov odnos i funkciju Pretresno veće Haškog tribunala u predmetu Tadić (Пресуда, 1997, str. 562) kaže:

„u oružanom sukobu...ovi blisko povezani kriterijumi upotrebljeni su isključivo u svrhu da se, kao minimum, napravi razlika između oružanog sukoba i razbojništava, neorganizovanih i kratkotrajnih pobuna ili terorističkih akcija koje nisu podvrgnute međunarodnom humanitarnom pravu“.

Nije samo donja granica oružanih sukoba doživela svojevrsnu pravnu evoluciju u praksi međunarodnih sudova i tribunala. To se odnosi i na „unutrašnju arhitekturu“ ovog pojma koja u odnosu na Ženevske konvencije i Dopunske protokole postaje složenija i razuđenija. Sama definicija oružanog sukoba kao generičkog pojma, koji označava nesaglasnost strana u sukobu koja je dovela do upotrebe oružanih snaga, ostala je neizmenjena. Tako Žalbena veće istog tribunala u odluci o nadležnosti u predmetu Tadić (Одлука о надлежности, 1995, str. 67) daje ovu definiciju:

„Oružani sukob uvek postoji tamo gde postoji posezanje za oružanom silom između država ili produženo oružano nasilje između vlasti vlade i organizovanih oružanih grupa ili između takvih grupa unutar države. Međunarodno humanitarno pravo se primenjuje od izbivanja takvih oružanih sukoba“.

Pored toga, nesumnjivu potvrdu u međunarodnoj sudskoj praksi dobila je i dihotomna podela iz Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola unutar koje se razlikuju međunarodni oružani sukobi kao upotreba oružanih snaga od strane dve ili više država i nemeđunarodni oružani sukobi kao sukobi koji se odvijaju na teritoriji samo jedne države i u kojoj učestvuju oružane snage nedržavnog entiteta. Međutim, ono što predstavlja napredak u poređenju sa Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima ogleda se u proširenju pojma međunarodnog oružanog sukoba. To proširenje u međunarodnoj sudskoj praksi ostvareno je kroz koncept internacionalizovanog oružanog sukoba. Drugi vid ovog razvoja vezuje se za inauguraciju koncepta mešovitih oružanih sukoba o čemu će kasnije biti više reči.

KLASIFIKACIJA ORUŽANIH SUKOBA

Klasično ratno pravo poznavalo je samo pojam rata između suverenih država. Nasuprot tome, borba unutar države, kao što je pobuna, ustanak ili revolucija nije se smatrala ratom u smislu međunarodnog prava (Abi-Saab, 1991, str. 209; Moir, 2000, str. 4), već građanskim ratom na koji se primenjuje unutrašnje pravo. Tradicionalni koncept međudržavnog rata zasnivao se na formalnom i subjektivnom kriterijumu jednostrane izjave suverena u formi objave rata ili ultimatumu. Ovaj kriterijum za određivanje praga primene ratnog prava pokazao se, kao i mnogi drugi testovi, kao nedovoljno precizan i suviše uzak. Praksa država između dva svetska rata potvrdila je da oružani sukobi otpočinju i bez formalne objave i da upravo odsustvo objave može biti argument jedne ili više strana u sukobu da otklone primenu ratnog prava (Berman, 2004, str.

16). Međutim, tek će tragična iskustva Drugog svetskog rata ozbiljno dovesti u pitanje formalni i subjektivni koncept međudržavnog rata i uticati da se on izmeni i proširi pojmom međunarodnog oružanog sukoba.

Međunarodni oružani sukobi

Uvodeći pojam međunarodnog oružanog sukoba, koji u sebi uključuje rat, Ženevske konvencije ovaj koncept zasnivaju na faktičkom, objektivnom i funkcionalnom kriterijumu. Rezultat toga je zajednički član 2 koji predviđa da se Ženevske konvencije moraju primeniti u svakom oružanom sukobu koji izbije između država ugovornica, bilo da se radi o objavljenom ratu ili o slučaju u kome jedna od strana u sukobu ne priznaje ratno stanje. Isto tako, Ženevske konvencije se primenjuju u svim slučajevima delimične ili potpune okupacije teritorije jedne strane ugovornice, pa i onda ako ta okupacija ne nailazi ni na kakav vojnički otpor.

Pomeranje sa formalnog i subjektivnog ka faktičkom i objektivnom kriterijumu bitno je izmenilo i sam koncept međudržavnog rata. Za početak, objava rata nije više neophodan uslov za postojanje ratnog stanja i primenu pravila međunarodnog prava koja to stanje uređuju. Ženevske konvencije, svakako, ne zabranjuju objavu rata niti bilo koju drugu izjavu volje država, ali prestaju da za nju vezuju pravne posledice. Otuda objava rata postaje pravno irelevantna, budući da je međunarodni oružani sukob pre činjenično stanje nego stvar namere strana koje u njemu učestvuju (Dinh et al., 2002, str. 963).

Insistiranje na faktičkom kriterijumu učinilo je i priznanje rata irelevantnim. Ženevske konvencije izričito regulišu situaciju kada jedna od učesnika u oružanom sukobu ne priznaje postojanje ratnog stanja. Međunarodni oružani sukob, dakle, pretpostavlja nesaglasnost koja nastaje između država i koja dovodi do intervencije pripadnika oružanih snaga, čak i ako jedna strana poriče postojanje ratnog stanja. Iz toga se može zaključiti (Commentary III Geneva convention relative to the treatment of prisoners of war, 1960, str. 23) da je za postojanje rata ili svakog drugog oružanog sukoba dovoljna pojava *de facto* neprijateljstva.

Za postojanje međunarodnog oružanog sukoba nije od značaja ni koliko je dugo sukob trajao, koliko je ljudi ubijeno i koliko su brojne snage koje u njemu učestvuju. Međunarodno humanitarno pravo ne određuje nivo i intenzitet nasilja koji oružane operacije moraju dostići da bi bila primenjiva pravila koja se odnose na međunarodne oružane sukobe. Dovoljno je da oružane snage jedne države uspostave vlast nad nekim licem protivničke strane koje se smatra zaštićenim u smislu Ženevskih konvencija, pa da se govori o međunarodnom oružanom sukobu. Čak i ako nije bilo borbe, sama činjenica da su lica pokrivena Konvencijom lišena slobode biće dovoljna za njenu primenu

(Commentary III Geneva convention relative to the treatment of prisoners of war, 1960, str. 23). Takvo rešenje je potpuno razumljivo pošto je upravo zaštita ovih lica osnovna funkcija međunarodnog humanitarnog prava.

Pojam međunarodnog oružanog sukoba doživeo je značajno proširenje usvajanjem i stupanjem na snagu Protokola I. Naime, ovim aktom revidiran je koncept međunarodnih oružanih sukoba uvođenjem jedne nove kategorije koja obuhvata narodnooslobodilačke i antikolonijalne ratove. Tako su pored međudržavnih ratova, sada proglašeni međunarodnim i sukobi koji se odvijaju na teritoriji jedne države i vode radi ostvarivanja prava na samoopredeljenje, a za koje je tradicionalno ratno pravo smatralo da su unutrašnjeg karaktera. Prema stavu 4 člana 1 Protokola, u međunarodne oružane sukobe svrstavaju se

„oružani sukobi u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije i protiv rasističkih režima, koristeći se pravom naroda na samoopredeljenje, potvrđenim u Povelji Ujedinjenih nacija i Deklaraciji o načelima međunarodnog prava koja se tiču prijateljskih odnosa i saradnje između država u skladu sa Poveljom“ (Извори, 2007, str.183).

Analiza ove odredbe ukazuje na postojanje nekoliko osnovnih kriterijuma potrebnih da bi se sukob koji se odvijaju na teritoriji jedne države mogao kvalifikovati kao međunarodni oružani sukob. Prvi i osnovni je postojanje oružanog sukoba, tj. ispunjenost uobičajenih uslova potrebnih za kvalifikaciju određene situacije kao oružanog sukoba (Gaser, 1987, str. 916). Drugi kriterijum jeste zahtev da se radi o sukobu u kome nasuprot vladinim snagama stoje snage koje pripadaju narodu koji još uvek nije ostvario svoje pravo na samoopredeljenje i koji se putem oružja bori protiv kolonijalne dominacije, strane okupacije i protiv rasističkih režima (ali videti Benvenisti, 2003, str. 861 za drugačiji stav). Treći uslov da bi se izvelo izjednačavanje sa međunarodnim sukobom jeste izjava vlasti koja predstavlja narod angažovan protiv države ugovornice da će primenjivati Ženevske konvencije i ovaj Protokol u odnosu na taj sukob. S tim u vezi, a to bi ujedno bio četvrti uslov, neophodno je da i sama država na čijoj se teritoriji sukob odvijaju bude strana ugovornica Ženevskih konvencija i Protokola.

Nemeđunarodni oružani sukobi

Sukobe unutar države, čak i kada ih je odlikovala trajnost, organizovanost i visok stepen nasilja, sve do kraja Drugog svetskog rata nije regulisalo međunarodno, već unutrašnje pravo države na čijoj su se teritoriji odvijali. Međutim, tokom prvih decenija XX veka pojavljuju se

prvi nagoveštaji formiranja nešto drugačijeg viđenja odnosa međunarodnog ratnog prava i ratova unutar država. Povodom građanskog rata u Španiji 1938. Skupština Društva naroda usvaja rezoluciju o zaštiti civilnog stanovništva od bombardovanja iz vazduha (League of Nations, 1938, str. 135–136), izostavljajući razlikovanje između međudržavnih ratova i ratova unutar države.

Uprkos ovim i sličnim pokušajima da se građanski ratovi podvrgnu nekim načelima međunarodnog ratnog prava (Cassese, 1984, str. 105), nijedan od tada važećih međunarodnih ugovora, uključujući sve Haške konvencije, nije se bavio ovom vrstom ratova. Države su se bojale da će njihovo eventualno uključanje u područje primene pravila međunarodnog ratnog prava značiti protivpravno zadiranje u njihov suverenitet i isključivu nadležnost (Peterson, 2002, str. 16). Tek će strahote i razaranja koje je sa sobom ostavio Drugi svetski rat učvrstiti uverenje da i unutrašnje sukobe treba podvrći međunarodnom ratnom pravu.

Delujući u tom pravcu, Ženevske konvencije učinile su za to vreme revolucionarni iskorak u sferu unutrašnje nadležnosti država proširujući primenu pravila o međunarodnopravnoj zaštiti žrtava na sukobe koji nemaju međunarodni karakter. Ta zaštita predviđena je članom 3 koji je zajednički u sve četiri Ženevske konvencije (Извори, 2007, стр. 1, 27, 46, 116). Ona se svodi na zahtev za humanim postupkom prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu usled bolesti, ranjavanja, lišenja slobode ili bilo kog drugog uzroka, i to bez ikakve diskriminacije. Od posebnog značaja je odredba da se zabranjuju povrede nanete životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ubistava, sakaćenja, svireposti i mučenja, uzimanje talaca, povrede ličnog dostojanstva, uvredljive i ponižavajuće postupke, kao i izricanje i izvršavanje kazne bez prethodnog suđenja, koje treba da bude praćeno svim neophodnim sudskim garancijama. Uz to, ranjenici i bolesnici u sukobima koji nemaju međunarodni karakter treba da budu prihvaćeni i negovani.

Zajednički član 3 Ženevskih konvencija proglašen je „konvencijom u malom“, „konvencijom u konvenciji“ čije odredbe predstavljaju obavezan minimum standarda zaštite u svim oružanim sukobima (Bugnion, 2003, str. 167; Commentary III Geneva convention relative to the treatment of prisoners of war, 1960, str. 28; Perna, 2006, str. 54). U svakom slučaju teško je sporiti da ovaj član ima nekoliko značajnih vrlina. Na prvom mestu njegova je vrednost što je jasan i jednostavan i tako u krajnjoj liniji obezbeđuje primenu načela humanosti. Ovaj član ima i dodatnu prednost jer se primenjuje automatski nezavisno od prirode sukoba koji izbije na teritoriji jedne države. Zbog svega toga za njegove odredbe može se reći da predstavljaju apsolutni minimum praga primene celokupnog međunarodnog humanitarnog prava, te da odstupanje od njih

„na dole“ nije dozvoljeno ni u jednom oružanom sukobu (Кнежевић-Пређић, 2007, str. 119; Sassoli & Bouvier, 2005, str. 137).

Dopunski protokol II doneo je značajne izmene kada je u pitanju koncept nemeđunarodnog oružanog sukoba, koji u međuvremenu postaju preovlađujući oblik sukoba. Ovaj dokument je po prvi put je precizno formulisao materijalne elemente čije prisustvo kvalifikuje određenu situaciju kao nemeđunarodni sukob u kome se primenjuju novi, viši standardi zaštite žrtava. Tako se došlo do usvajanja jednog novog pojma, a samim tim i do udvajanja režima zaštite u odnosu na član 3 Ženevskih konvencija.

Naime, u stavu 1 člana 1 Protokola II navedena su četiri osnovna uslova (Commentary on the Additional protocols of 8 june 1977 to the Geneva conventions of 12 august 1949, 1987, str. 4460-61) pod kojima se smatra da postoji nemeđunarodni oružani sukob, a oni su ujedno kriterijumi za njegovu primenu (Best, 1980, str. 297; Canestaro, 2004, str. 96; Draper, 1979, str. 149; Kalshoven, 1987, str.138). To su sledeći uslovi: a) da se sukob odvija na teritoriji strane ugovornice između njenih oružanih snaga i pobunjeničkih snaga ili drugih organizovanih naoružanih grupa; b) da se pobunjeničke snage nalaze pod odgovornom komandom; v) da pobunjeničke snage vrše kontrolu nad delom teritorije koja im omogućava da izvode neprekidne i usmerene operacije; i g) da pobunjeničke snage vrše takvu kontrolu koja im omogućava da primenjuju Protokol II.

Na taj način, Protokol uvodi razlikovanje između nemeđunarodnih oružanih sukoba koje reguliše i za čije se postojanje traži viši (jači) intenzitet i sukoba iz zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija koji pretpostavljaju niži ili slabiji intenzitet. To je istovremeno dovelo i do udvajanja režima zaštite žrtava sukoba koji nemaju međunarodni karakter. Na jednoj strani formira se režim zaštite propisan zajedničkim članom 3 kao minimalni standard, a na drugoj režim predviđen Protokolom II i članom 3 Ženevskih konvencija.

Dalji korak ka uslozňjavanju koncepta nemeđunarodnog oružanog sukoba predstavljalo je usvajanje Rimskog statuta koji, kao što je rečeno, uvodi kategoriju nemeđunarodnih oružanih sukoba koje odlikuje produženo nasilje. Reč je zapravo o oružanim sukobima iz člana 8, stav 2, tačka d) Statuta koji se „odvijaju na teritoriji jedne države kada postoji produženi oružani sukob između vlade na vlasti i organizovanih oružanih grupa ili između takvih grupa“. Kao nova klasifikaciona vrsta ovi sukobi nalaze se negde između nemeđunarodnih oružanih sukoba iz člana 3 Ženevskih konvencija i sukoba koje pokriva Protokol II. Prema kriterijumu intenziteta, sukobi koje odlikuje produženo nasilje pojavljuju se na skali kao srednja kategorija (Кнежевић-Пређић, 2007, str. 174), te bi se na njih, pored člana 3, mogle primeniti i odredbe Protokola II.

Internacionalizovani oružani sukobi

Za koncept internacionalizovanog oružanog sukoba se ne bi moglo reći da je potpuno nov. Teorija (Kelsen, 1952, str. 125; Kalshoven, 1973, str. 15), pa i sudska praksa i ranije su prepoznavali sukobe koji otpočinju kao unutrašnji na teritoriji samo jedne države, ali potom zbog uključenja druge države na strani pobunjenika gube unutrašnji i dobijaju međunarodni karakter. Ovaj koncept je, međutim, zahvaljujući jurisprudenciji Haškog tribunala, dobio značajno pojašnjenje i potvrdu svog pravnog karaktera i pravnih efekata.

Svoje viđenje koncepta internacionalizovanog sukoba Tribunal je izložio u predmetu Tadić, i to u odluci svog Žalbenog veća iz 1999. godine (Пресуда 1999, 84). Tom prilikom ponuđena su dva testa ili metoda internacionalizacije oružanog sukoba. Prvi od njih jeste uključivanje druge države u sukob upućivanjem svojih oružanih snaga na teritoriju države na kojoj već postoji oružani sukob (Pajić, Одлука 1996, str. 13). Iz toga sledi da je za prerastanje unutrašnjeg sukoba u međunarodni intervencijom vojnih vlasti druge države potrebno: a) da već postoji oružani sukob između snaga vlade i naoružane grupe; b) da je taj sukob dostigao onu meru intenziteta i da je naoružana grupa dostigla onu meru organizovanosti koja prelazi donji prag oružanog sukoba u međunarodnom humanitarnom pravu; v) da su oružane snage druge države uzele učešće u sukobu, tj. da deluju u sukobu i g) da je ovo delovanje značajno i trajno.

Drugi test ili metod internacionalizacije svodi se na ocenu da li i kada neki od učesnika u unutrašnjem sukobu deluje u ime druge države. Ovde, dakle, nije reč o direktnoj, već o indirektnoj intervenciji druge države. Pošto je to mešanje više ili manje prikriveno, mnogo je teže utvrditi i dokazati njegovo postojanje. Tragajući za relevantnim testom, Haški tribunal posegao je za jurisprudencijom Međunarodnog suda pravde koji se nešto više od jedne decenije pre toga našao pred istim zadatkom u poznatom slučaju vojnih i paravojnih aktivnosti u i protiv Nikaragve. Tada je Sud primenio dosta rigorozan test tzv. efektivne kontrole koji u suštini obuhvata dva elementa: a) da strana država efektivno kontroliše vojne i paravojne jedinice; b) da vrši kontrolu u odnosu na konkretnu operaciju tokom koje je eventualno došlo do kršenja međunarodnog humanitarnog prava (Judgment, 1986, str. 75–76).

Pitanje primene ovog testa internacionalizacije unutrašnjeg oružanog sukoba predstavljalo je tačku suštinskog razilaženja između Pretresnog i Žalbenog veća u predmetu Tadić. Stav prvog veća bio je da se ponuđeni test efektivne kontrole može primeniti bez obzira na bitno različito stanje slučaja Nikaragva i predmeta Tadić (Пресуда, 1997, str.

588). Međutim, primena ovog testa internacionalizacije naišla je na osporavanje kako u doktrini (Fenrick, 1998, str. 85; Meron, 1998, str. 236), tako i od strane Tužilaštva Haškog tribunala. Njemu se prigovaralo da se odnosi na odgovornost države, te nije pogodan pri utvrđivanju individualne krivične odgovornosti za teške povrede Ženevskih konvencija. Umesto toga, trebalo bi primeniti relevantne principe i izvore međunarodnog humanitarnog prava koji propisuju primenu testa „dokazi-ve veze“.

Suočeno sa ovakvim suprotnim stavovima, Žalbeno veće u istom predmetu identifikovalo je zapravo dva testa. Prvi je test konkretnih uputstava ili naknadnog javnog odobrenja primenjiv na pojedince i grupe koji nisu vojno organizovani (Пресуда, 1999, str. 141). Drugi je test opšte ili globalne kontrole koji se primenjuje na oružane grupe. Žalbeno veće je na ovaj način umesto testa efektivne kontrole ustanovilo novi test internacionalizacije unutrašnjeg sukoba koji je, ako ne blaži, ono svakako manje zahtevan (Радивојевић, 2006, str. 17). Naime, za razliku od efektivne, opšta ili globalna kontrola postoji kada strana država igra ulogu u organizovanju, koordinisanju ili planiranju vojnih operacija oružane grupe koju, uz to još i finansira, obučava i oprema ili joj pruža operativnu podršku. Tom prilikom se ne zahteva da se kontrola proteže na izdavanje konkretnih naređenja ili uputstava za pojedinačne vojne akcije, bez obzira da li su one u suprotnosti sa međunarodnim humanitarnim pravom.

Ovakvi dupli standardi (Sassoli & Olson, 1999, str. 733) u pogledu testa internacionalizacije unutrašnjih oružanih sukoba i moguće opstajanje konkurentnih testova efektivne i opšte kontrole nije nešto što unapređuje razvoj međunarodnog humanitarnog prava i olakšava njegovu primenu. To bi se izbeglo ukoliko bi postojao jedan opšteprihvaćeni test pripisivosti odgovornosti državi za akta koja su počinila lica delujući u njeno ime. Sadašnji stadijum razvoja međunarodne regulative sa paralelnim i konkurentnim testovima internacionalizacije oružanih sukoba očigledno ne zadovoljava potrebe pravosudnih organa koji su zaduženi za tumačenje i primenu korpusa međunarodnog humanitarnog prava.

Mešoviti sukobi

Prihvatanjem koncepta mešovitih sukoba Haški tribunal je, takođe, obogatio klasifikaciju oružanih sukoba koju poznaju Ženevske konvencije i Dopunski protokoli. Međutim, ni ovde Tribunal nije stupio na potpuno nov i nepoznati teren. Doktrina (Gaser, 1993, str. 77) je relativno davno i precizno opisala situacije koje započinju kao nemeđunarodni oružani sukob u koji interveniše druga država i koji zbog toga dobija karakter međunarodnog, ali ne gubi ni karakter unutrašnjeg sukoba. Činjenična i pravna slika mešovitog sukoba izgleda bi ovako: a) između vlade i

pobunjenika primenjuje se pravo koje se odnosi na nemeđunarodne oružane sukobe (član 3 Ženevskih konvencija i Protokol II); b) između vlade i treće države koja interveniše na strani pobunjenika počinje da se primenjuje pravo koje se odnosi na međunarodne oružane sukobe; v) između treće države koja interveniše na strani vlade i pobunjenika primenjuje se pravo merodavno za nemeđunarodne oružane sukobe; g) između trećih država koje intervenišu na obe strane mora se poštovati pravo koje važi u međunarodnim oružanim sukobima.

Koncept mešovitog oružanog sukoba našao je svoje mesto u odluci o nadležnosti Žalbenog veća Tribunala u predmetu Tadić. Ocenjujući situaciju u bivšoj Jugoslaviji, Veće je zaključilo da se sukobi koji su se odvijali tokom 1993. godine mogu okarakterisati i kao unutrašnji i kao međunarodni ili, alternativno, kao unutrašnji sukob koji se odvijao uporedo sa međunarodnim, ili kao unutrašnji sukob koji je internacionalizovan zbog spoljne pomoći ili kao međunarodni sukob koji su potom zamenili jedan ili više unutrašnjih sukoba ili neka od njihovih kombinacija. Nešto kasnije u istoj presudi (Одлука о надлежности, 1995, str. 72–77) Tribunal će reći da su sukobi u bivšoj Jugoslaviji definitivno imali i unutrašnje i međunarodne aspekte.

Koncepcija mešovitog sukoba naišla je na različiti odjek u doktrini. U jednom njenom delu ona je ozbiljno osporena sa stanovišta pravne zasnovanosti, a posebno sa stanovišta efekata koje proizvodi. Kritički intonirana zapažanja (Aldrich, 1996, str. 64; Meron, 1998, str. 236) izražavala su stav da se sukob u bivšoj Jugoslaviji ne može posmatrati kao mehanički zbir izolovanih događaja, već da se mora tretirati globalno kao jedinstveni sukob međunarodnog karaktera. To bi važilo ne samo za situaciju u bivšoj Jugoslaviji, već i za sve slične sukobe (Stewart, 2003, str. 349).

Nije samo teorija međunarodnog humanitarnog prava podigla svoj glas protiv koncepta mešovitog sukoba. Isto su učinila i druga veća Haškog tribunala u nekim predmetima. Tako je Pretresno veće u predmetu Čelebić samo godinu dana posle odluke u pomenutom slučaju Tadić stalo na stanovište da je od priznanja Bosne i Hercegovine sukob postao međunarodni, te da se pojedinačni događaji na koje ukazuje optužba ne mogu smatrati delom posebnih neprijateljstava koji nemaju takav karakter. Otuda će se, osim ako priroda sukoba nije izmenjena povlačenjem snaga strane države, na sukob primenjivati međunarodno humanitarno pravo koje je merodavno za međunarodni oružani sukob sve do prestanka neprijateljstava (Пресуда, 2000, str. 214). Ostavljajući po strani ovu nedoslednost, jedna stvar je sasvim sigurna: jurisprudencija Haškog tribunala je kroz inauguraciju koncepta mešovitog sukoba ponudila moguće odgovore i rešenja za neke situacije koje su se do sada nalazile izvan praga primene međunarodnog humanitarnog prava.

ZAKLJUČAK

Kao što su dosadašnje analize pokazale, koncept oružanog sukoba izdržao je sve izazove i iskušenja kojima je bio izložen tokom burnih 90-ih godina prošlog veka i prve decenije XXI veka. Istovremeno, u ovom vremenskom periodu jasno se ocrtavaju dva strateška pravca njegove evolucije. Prvi pravac izražava se kroz preciziranje praga, odnosno donje granice njegove primene. Ne može se, istina, tvrditi da je linija koja razdvaja unutrašnje nemire i zategnutosti kao „carstva“ unutrašnjeg i opšteg međunarodnog prava i oružane sukobe nemeđunarodnog karaktera u kojima se primenjuje međunarodno humanitarno pravo postala sasvim jasna i precizna. Međutim, ne može se poreći da je ona zahvaljujući intenzivnom tumačenju od strane različitih, u poređenju sa prethodnim periodom čak i brojnih, pravosudnih institucija međunarodnog i nacionalnog karaktera doživela značajnu kristalizaciju.

Druga linija razvoja dovela je do usložnjavanja unutrašnje strukture koncepta oružanog sukoba. Početna dihotomna podela na međunarodne i oružane sukobe koji nisu međunarodnog karaktera opstala je u međunarodnom humanitarnom pravu. Međutim, ovi koncepti se i sami konstituišu kao generički pojmovi, odnosno zajedničko ime za raznovrsne situacije u kojima se primenjuju različiti segmenti međunarodnog humanitarnog prava. Uz to, manje kao njihovi sastavni delovi, a više kao tranzitorni instituti, kristališu se koncepti internacionalizovanog i mešovitog oružanog sukoba. Iako ne sasvim i do kraja formirani, a ponekad i ozbiljno osporavani, oni bez ikakve sumnje podižu sposobnost međunarodnog humanitarnog prava da prepozna i reguliše situacije koje odlikuju savremene oružane sukobe.

LITERATURA

- Abi-Saab, R. (1991). Humanitarian law and internal conflicts: the evolution of legal concern. In Delissen, A.J.M. & J.G.Tanja (Eds.) *Humanitarian law of armed conflicts: challenges ahead*, (pp. 209–211). Dordrecht: Martinus Nijhoff publishers.
- Aldrich, G.H. (1996). Jurisdiction of the International criminal tribunal for the Former Yugoslavia. *American journal of international law*, 90(1), 64–83.
- Benvenisti, E. (2003). Water conflicts during the occupation of Iraq. *American journal of international law*, 94(4), 860–872.
- Berman, N. (2004). Privileging Combat? Contemporary conflict and the legal construction of war. *Columbia journal of transnational law*, 43, 1–72.
- Best, G. (1980). *Humanity in warfare*. New York: Columbia university press.
- Bugnion, F. 2003. Jus ad bellum, jus in bello and non-international armed conflicts. *Yearbook of international humanitarian law*, VI, 167–198.

- Gaser, H.P. (1993). *International humanitarian law: an introduction*. Geneva-Bern: Henry Dunant institute and International Committee of the Red Cross.
- Gaser, H.P. (1987). An appeal for ratification by United States, Agora: the U.S. decision not to ratify Protocol I to the Geneva conventions on the protection of war victims. *American journal of international law*, 81(4), 916–921.
- Greenwood, C. (2009). Historical development and legal basis. In Fleck D. (Ed.), *The Handbook of international humanitarian law* (pp. 1–38). Oxford: Oxford university press.
- Detter, I. (2000). *The law of war*. Cambridge: Cambridge university press.
- Dinh, N. Q. et al. 2002. *Droit international public*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence.
- Draper, G.I.A.D. (1979). Wars of national liberation and war criminality. In Howard, M. (Ed.), *Restraints on War: studies in the limitations of armed conflict*, (pp. 135–162). Oxford: Oxford university press.
- Elder, D.A. 1979. The historical background of common article 3 of Geneva conventions of 1949. *Journal of international law* 37: 42–65.
- Извори међународног хуманитарног права*. (2007). Београд: Факултет политичких наука, Црвени крст Србије и Међународни комитет Црвеног крста.
- Kalshoven, F. (1987). *Constraints on the waging of war*. Leiden-Boston-Geneva: International Committee of the Red Cross.
- Kalshoven, F. (1973). *The law of warfare*. Geneva: Henry Dunant institute.
- Kelsen, H. (1952). *Principles of international law*. New York: Reinhart & Company, Inc.
- Кнежевић Предић, В. (2007). *Оглед о међународном хуманитарном праву: извори, домен примене, субјекти*. Београд: Факултет политичких наука.
- Кнежевић-Предић, В. & Радивојевић, З. (2006). Од Хага до Хага век после: материјални домен примене међународног хуманитарног права. *Годишњак удружења за међународно право*, 3, 13–54.
- League of Nations. (1938). *Official journal*. Special Supplement, 183, 135–36.
- Meron, T. (1998). Classification of armed conflicts in the former Yugoslavia: Nicaragua's fallout. *American journal of international law*, 92(1), 236–242.
- Moir, L. (2000). *The law of internal conflict*. Cambridge: Cambridge university press.
- O'Conel, M. E. (2005). Enhancing the status of non-state actors through a global war on terror? *Columbia journal of transnational law*, 43, 451–67.
- Perna, L. 2006. *The formation of the treaty law of non-international armed conflicts*. Leiden: Martinus Nijhoff publishers.
- Peterson, A.G. (2002). Order out of chaos: domestic enforcement of the law of internal armed conflict. *Military law review*, 171, 1–90.
- Радивојевић, З. (2006). Квалификација оружаног сукоба на простору бивше Југославије. *Међународна политика*, 1123, 16–19.
- Sandoz, Y. (2003). International humanitarian law in the twenty-first century. *Yearbook of international humanitarian law*, 6, 15–31.
- Sassoli, M. & Bouvier, A. (2005). *How does law protect in war? Cases, documents and teaching materials on contemporary practice in international humanitarian law*. Geneva: International Committee of the Red Cross.
- Sassoli, M. & Olson, L.M. (1999). The judgement of the International criminal tribunal for the former Yugoslavia appeals chamber on merits in the Tadić case. *International review of the Red Cross*, 839, 733–769.
- Stewart, J. 2003. Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: a critique of internationalized armed conflict. *International review of the Red Cross*, 850, 313–350.
- Тужилац в. Ивица Рајић, одлука, предмет бр. IT-95-12-R61. Претресно веће, одлука 13. септембар 1996. 13–26.

- Тужилац в. Душко Тадић, одлука о надлежности, предмет бр. IT-94-AR72, Жалбено веће, одлука 2. октобар 1995. 67.
- Тужилац в. Душко Тадић, мишљење и пресуда, предмет бр. IT-94-1-1, Претресно веће II, пресуда 7. мај 1997. 562.
- Тужилац в. Душко Тадић, пресуда, предмет бр. IT-94-1-1, Жалбено веће, пресуда 15. јули 1999. 124.
- Fenrick, W. (1998). The development of the law of armed conflicts through the jurisprudence of the International tribunal for former Yugoslavia, in: Schmitt, M.N. and L.Green (Ed.), *The law of armed conflict: into the next millennium*, Naval war international law studies, 71, 85–92.
- Haslam, E. 2000. Information warfare: technological changes and international law. *Journal of conflict and security law*, 5(2), 169–82.
- Canestaro, N.A. (2004). “Small wars“ and the law: options for prosecuting the insurgents in Iraq. *Columbia journal of transnational law*, 43, 73–140.
- Cassese, A. (1984). The Geneva protocols of 1977 on the humanitarian law of armed conflict and customary international law. *Pacific basin law journal*, 3, 55–118.
- Case concerning military and paramilitary activities in and against Niquaragua*. 1986, Judgment. Reports: International court of justice.
- Commentary III Geneva convention relative to the treatment of prisoners of war. (1960). Geneva: International Committee of the Red Cross.
- Commentary on the Additional protocols of 8 june 1977 to the Geneva conventions of 12 august 1949. (1987). Geneva: International Committee of the Red Cross.

Zoran Radivojević, University of Niš, Faculty of Law, Niš
 Vesna Knežević Predić, University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade

THE THRESHOLD OF APPLICABILITY OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Summary

The threshold for applying the rules of traditional law of war used to be exclusively associated with warfare between sovereign states. The traditional concept of interstate war was based on a formal and subjective criterion involving a unilateral statement issued by a sovereign in the form of a declaration of war or an ultimatum. In practice, this criterion for determining the threshold for applying the law of war proved to be too narrow and insufficiently accurate. The tragic experiences of World War II raised doubt about the formal and subjective test of application of the traditional law of war and exerted a significant impact on extending the rules and replacing this test by a new one, which was based on the objective criterion and performance standards.

The threshold for applying the modern International humanitarian law is closely associated with armed conflicts whereas situations involving internal disturbances and tensions lie outside its substantive domain. The concept of armed conflict, which was introduced by the 1949 Geneva Conventions on the Protection of War Victims, is a much broader and more comprehensive concept than the traditional concept of interstate war. In addition, these conventions extended the scope of applying the rules of international-law protection to conflicts of a non-international character, thus making a revolutionary step forward into an area which had traditionally fallen within the jurisdiction of national states.

The concept of armed conflict was accepted in the Additional Protocols of 1977 but revised in several directions. First of all, the concept was refined by lowering the threshold of application of International humanitarian law. Then, the concept of an international armed conflict was extended to incorporate national liberation and anti-colonial wars. Finally, by defining the test for non-international armed conflict, the Protocols have instituted a dual concept of armed conflict and, hence, the emergence of a dual protection regime.

The concept of armed conflict was later confirmed in other international humanitarian law treaties and in the jurisprudence of international courts and tribunals. In effect, it is a generic or “umbrella“ term, which encompasses not only international armed conflicts where the states resort to using armed force but also conflicts of a non-international character involving armed violence between the government in power and organized armed groups, or among such groups within a state territory.

In the last decade of the 20th century and the first decade of the 21st century, the concept of armed conflict underwent a specific legal evolution in the jurisprudence of the Hague Tribunal for the Former Yugoslavia and the International Court of Justice. This evolution has been progressing in two tracks. The first track is reflected in specifying the threshold of its application by lowering the threshold of armed conflict, which has become more precise and easier to establish owing to the vigorous interpretation by international judicial bodies. The second track increased the complexity in the internal structure of armed conflict. In international humanitarian law, there is a distinction between international and non-international armed conflicts but a further differentiation has been made between their integral parts, embodied in the concepts of an internationalized armed conflict and a mixed armed conflict. This has indisputably strengthened the capacity of current international humanitarian law to identify and extend the threshold of its applicability to modern armed conflicts.